

Kritické myslenie

(metodika pre subjekty verejnej správy)

Projekt Kompetenčné centrum kybernetickej bezpečnosti na UPJŠ (KCKB UPJŠ) financovaný Európskou úniou z prostriedkov Plánu obnovy a odolnosti Slovenskej republiky, kód projektu: 17R05-04-V01-00007.

Financované
Európskou úniou
NextGenerationEU

PLÁN [OBNOVY]

MINISTERSTVO
INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA
A INFORMATIZÁCIE
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

OBSAH

ÚVOD.....	2
1 Predstavenie KC KB UPJŠ.....	3
2 ČO JE KRITICKÉ MYSLENIE A PREČO HO POTREBUJEME?.....	4
3 Kapitola.....	5
4 KOGNITÍVNE SKRESLENIA	9
5 AKO BUDOVAŤ KRITICKÉ MYSLENIE A MEDIÁLNU GRAMOTNOSŤ?	12
6 KRITICKÉ MYSLENIE V PRAXI VEREJNEJ SPRÁVY	16
7 PRAKTICKÉ CVIČENIA	17
ZÁVER	20
ODPORÚČANÁ LITERATÚRA A NÁSTROJE	21
POUŽITÉ ZDROJE.....	23

ÚVOD

V prostredí modernej informačnej spoločnosti sme denne vystavení obrovskému množstvu správ, názorov a komentárov. Nie všetky z týchto informácií sú však pravdivé, relevantné alebo overené. Dezinformácie a hoaxy sa čoraz častejšie stávajú nástrojom manipulácie, polarizácie spoločnosti a podkopávania dôvery v inštitúcie. Pracovníci verejnej správy ako zástupcovia štátu a služobníci verejného záujmu zohrávajú v tomto prostredí osobitne dôležitú úlohu.

Práve verejná správa – či už na miestnej, regionálnej alebo celoštátnej úrovni – je častým terčom informačných útokov, šírenia mýtov a konšpiračných naratívov. Tie sa týkajú širokej škály tém: od očkovania a verejného zdravia, cez klimatické politiky, až po migráciu, bezpečnosť a fungovanie štátu. Ak úradník nedisponuje schopnosťou rozlíšiť fakt od manipulácie, môže neúmyselne prispievať k šíreniu zavádzajúcich informácií alebo konať na základe chybných predpokladov.

Táto príručka má za cieľ:

- vysvetliť základné princípy kritického myslenia a ich význam v rozhodovacom a informačnom procese;
- upozorniť na najčastejšie formy hoaxov, dezinformácií a manipulatívnych techník, ktoré môžu ovplyvniť vnímanie reality;
- poskytnúť jednoduché, praktické nástroje a overovacie postupy, ktoré môže každý pracovník verejnej správy využívať v každodennej práci.

Príručka je určená neodbornému publiku – nepredpokladá predchádzajúce znalosti v oblasti médií, bezpečnosti či psychológie. Je navrhnutá tak, aby bola zrozumiteľná, praktická a použiteľná v bežnom pracovnom prostredí, kde často nie je čas na hlboké analýzy, ale o to väčšia je potreba rýchlej, ale zodpovednej orientácie v informáciách.

Veríme, že osvojovanie kritického myslenia nie je len akademická disciplína, ale kľúčová občianska zručnosť. Pre pracovníkov verejnej správy je navyše nevyhnutným nástrojom profesionálnej integrity, informačnej odolnosti a kultivovanej komunikácie s verejnosťou.

1 PREDSTAVENIE KC KB UPJŠ

Kompetenčné centrum kybernetickej bezpečnosti na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (KC KB UPJŠ) predstavuje kompetenčné centrum, v rámci ktorého sú realizované aktivity zamerané na vzdelávanie, výskum a expertnú činnosť v oblasti informačnej a kybernetickej bezpečnosti, ochrany dát, kyberkriminality a ochrany pred dezinformáciami. Súčasne KC KB UPJŠ realizuje medzinárodnú spoluprácu s akademickými partnermi zo zahraničia a poskytuje konzultácie pre možnosť prípravy a podania projektov v oblasti kybernetickej bezpečnosti.

Vytvorenie KC KB UPJŠ reflektuje viacero problémov, ktoré možno v súčasnosti identifikovať v oblasti informačnej a kybernetickej bezpečnosti (ďalej aj „KIB“):

- zvýšenie bezpečnostného povedomia relevantných subjektov zahŕňajúcich predovšetkým zamestnancov verejnej správy a študentov vysokoškolského a stredoškolského štúdia,
- vzdelávanie a výchova nových odborníkov pôsobiacich v tejto oblasti,
- výskum kybernetických hrozieb a identifikácia adekvátnych reakcií na tieto hrozby,
- zvýšenie operatívnej bezpečnosti v rámci verejnej správy poskytovaním expertných činností zo strany CSIRT tímu.

V rámci KC KB UPJŠ sa pripravoval študijný plán magisterského stupňa študijného programu aplikovaná informatika, ktorého jedna vetva sa zameriava na kybernetickú bezpečnosť. K tomuto študijnému plánu budú vytvorené, resp. modifikované viaceré predmety. Súčasne sa ako výstup kompetenčného centra vytvára ponuka **vzdelávania** pre rôzne cieľové skupiny zamestnancov verejnej správy.

V kontexte projektu sa súčasne posilňuje **spolupráca so strednými školami**, najmä vo forme činnosti **KyberTímov**, ich vzdelávania a následného zapojenia do šírenia bezpečnostného povedomia medzi širokou verejnosťou.

V rámci vzdelávacích aktivít sa sumarizujú nové poznatky a skúsenosti z oblasti KIB, ale aj príbuzných oblastí. Tie sú aktuálne doplnené o rôzne formy zážitkového vzdelávania.

V rámci **výskumnej** činnosti dochádza v už existujúcich výskumných oblastiach k publikovaniu viacerých vedeckých výstupov a k vytvoreniu nových možných výskumných spoluprác na posilnenie výskumného a vývojového potenciálu KC KB UPJŠ.

Nemenej dôležitým výstupom projektu je doplnenie výbavy a vzdelávanie univerzitného CSIRT tímu a možnosť poskytovania **expertných činností** pre akreditované CSIRT tímy v SR za účelom rýchlejšej a adekvátnejšej reakcie na kybernetické bezpečnostné incidenty.

2 ČO JE KRITICKÉ MYSLENIE A PREČO HO POTREBUJEME?

V každodennom živote, ale najmä vo verejnej správe, prichádzame do kontaktu s množstvom informácií – zo správ, sociálnych sietí, e-mailov, z úst verejnosti či od kolegov. Nie všetky tieto informácie sú však pravdivé, presné alebo spoľahlivé. Práve preto je dnes čoraz dôležitejšie vedieť rozlišovať medzi faktami, názorom, klamstvom a manipuláciou. Kritické myslenie nám v tom poskytuje nevyhnutný nástroj.

Kritické myslenie možno stručne definovať ako schopnosť premýšľať jasne, logicky a nezaujato. Zahŕňa zručnosti ako kladenie správnych otázok, analýzu dôkazov, hodnotenie dôveryhodnosti zdrojov, rozpoznávanie manipulatívnych techník či otvorenosť zmeniť svoj názor na základe nových informácií. Neznamená to byť „kritický voči všetkému“, ale vedome si všímať, kto hovorí, čo hovorí, prečo to hovorí – a na základe čoho.

Nejde o kritizovanie iných. Kritické myslenie znamená skúmať veci do hĺbky, overovať si fakty, rozmýšľať o dôsledkoch a uvedomovať si, že aj naše vlastné názory môžu byť omylné. V prostredí verejnej správy to znamená:

- nepreberať informácie len preto, že ich povedal "niekto dôležitý",
- byť opatrný pri zdieľaní neoverených tvrdení alebo virálnych správ,
- byť schopný diskutovať vecne aj s ľuďmi s opačným názorom,
- vedieť sa rozhodovať na základe relevantných a overených údajov.

V prostredí verejnej správy má kritické myslenie obzvlášť dôležité postavenie. Úradníci a zamestnanci verejných inštitúcií sú zodpovední za rozhodnutia, ktoré majú dopad na jednotlivcov, komunity aj verejné financie. Zároveň čelia rastúcemu tlaku verejnosti, médií a problematických zdrojov, ktoré sa často usilujú ovplyvňovať vnímanie reality prostredníctvom emócií, poloprávď a klamlivých narratív. Ak verejný zamestnanec prevezme alebo ďalej šíri neoverenú informáciu, môže to podkopať dôveru verejnosti, ohroziť kvalitu rozhodnutí alebo dokonca porušiť etické a právne normy.

Kritické myslenie preto nie je len akademickou disciplínou. Je to praktická zručnosť, ktorú je možné rozvíjať – a ktorá je pre výkon verejnej služby kľúčová. Pomáha zorientovať sa v zložitých situáciách, rozoznať manipulatívne postupy a reagovať na ne racionálne, nie impulzívne. Zároveň prispieva k profesionálnej komunikácii, odolnosti voči nátlaku a schopnosti vysvetľovať rozhodnutia verejnosti.

Kritické myslenie možno rozdeliť na niekoľko základných zručností, ktoré spolu tvoria pevný základ odolnosti voči manipulácii:

- Kladenie správnych otázok: Kritické myslenie sa začína ochotou pýtať sa. Kto je autor tvrdenia? Má dôkazy? Prečo to hovorí práve teraz? Má nejaký záujem, ktorý treba zohľadniť? Otázky nás vedú k lepšiemu porozumeniu.
- Analýza a hodnotenie argumentov: Nie každé tvrdenie je rovnako presvedčivé. Kriticky mysliaci človek si všíma, či sú výroky podložené faktami alebo len dojmami, či neobsahujú logické chyby alebo zavádzajúce zobecnenia.
- Rozpoznávanie manipulácie a emócií: Dezinformácie často využívajú silné slová, ktoré majú vyvolať strach, hnev alebo znechutenie. Kritické myslenie nás učí rozpoznať, keď niekto „hrá na city“ namiesto toho, aby ponúkol fakty.

- Práca so zdrojmi: Dôležitou súčasťou je schopnosť overovať si informácie z viacerých a dôveryhodných zdrojov, porovnávať ich a hľadať odborný konsenzus. Jedna správa z neznámeho blogu nie je to isté ako overené údaje z renomovanej inštitúcie.
- Otvorenosť zmeniť názor: Kriticky mysliaci človek si uvedomuje, že sa môže myliť. Na rozdiel od tvrdohlavosti si pestuje schopnosť zrevidovať svoj postoj, ak sa objavia nové dôkazy alebo presvedčivejší argument.

Mini-zoznam pre kritické posúdenie informácie

- ✓ Kto je autor informácie a čo o ňom viem?
- ✓ Čo sa tvrdí – ide o fakt, názor, domnienku?
- ✓ Prečo je to komunikované? Sleduje niekto určitý zámer?
- ✓ Ako je informácia podaná – vecne, alebo emotívne a útočne?
- ✓ Odkiaľ pochádzajú údaje – sú tam dôkazy alebo odkazy na zdroje?
- ✓ Overil/a som si to aj z iného zdroja?

3 KAPITOLA

Okrem bežných nepresností sa v informačnom prostredí stretávame aj so zámerným klamaním, manipuláciou a propagandou. Pre verejných zamestnancov, ktorí pracujú s občanmi, médiami či rozhodovacími procesmi, je dôležité porozumieť tomu, ako dezinformačný obsah funguje, aké má podoby a aké techniky využíva.

V oblasti problematických a nepravdivých informácií rozlišujeme niekoľko kľúčových pojmov, ktoré sa často zamieňajú, no v skutočnosti majú odlišný zámer:

● MISINFORMÁCIA (MYLNÁ INFORMÁCIA)

Ide o nepravdivú alebo zavádzajúcu informáciu, ktorá je šírená bez úmyslu klamať. Napríklad, ak niekto na Facebooku zdieľa starý článok s titulkom „Zajtra budú školy zatvorené“, ktorý však platil pred tromi rokmi, nejde o vedomý podvod – ale dôsledok nevedomosti alebo nepozornosti.

● DEZINFORMÁCIA

Dezinformácia je zámerne vytvorená alebo šírená lož, často s cieľom niečo dosiahnuť – ovplyvniť verejnú mienku, spôsobiť zmätok, podkopať dôveru v inštitúcie alebo vyvolať nepriateľstvo. Zámer je kľúčový – autor vie, že informácia je falošná, no šíri ju zámerne.

● HOAX

Hoax je špecifická forma nepravdivej správy, často šokujúca, emotívna alebo poplašná, ktorá sa šíri najmä cez e-mail, sociálne siete či číťové aplikácie. Môže ísť o zdanlivo neškodný výmysel („Zdieľaj túto

fotku, aby si ochránil svoje údaje“), ale aj o nebezpečný obsah, ktorý nabáda na násilie, odmietanie očkovania či nedôveru voči štátu.

Prípadová ukážka: Hoax o mobilizácii na Slovensku

V roku 2023–2024 sa na sociálnych sieťach a v niektorých alternatívnych médiách rozšíril hoax, že „vláda pripravuje mobilizáciu Slovákov na vojnu proti Rusku“. Tvrdilo sa, že mladí muži budú povolávaní do armády a posielaní na Ukrajinu. Podľa spoľahlivých zdrojov si počas januára 2023 na okresných úradoch podalo vyhlásenie o odmietnutí služby v zbrani viac ako 50 000 ľudí.

Ako hoax fungoval:

- Odkazoval na reálne právne úpravy (napr. Zákon o brannej povinnosti), ale vytrhával ich z kontextu.
- Šíril sa cez virálne statusy, videá s dramatickým podtextom a anonymné reťazové správy.
- Pracoval so slovami ako „utajene“, „v tichosti“, „pripravuje sa“, aby vytvoril dojem hrozby.
- Zneužíval vojenské cvičenia, medzinárodnú pomoc Ukrajine a diskusie o obrane štátu na podsúvanie myšlienky, že „vojna je už rozhodnutá“.

Realita:

- Neexistuje žiadne rozhodnutie o mobilizácii civilného obyvateľstva na vojnu na Ukrajine.
- Slovensko ako člen NATO neposiela vojakov ani brancov na Ukrajinu – pomoc je materiálna, diplomatická a humanitárna.
- Zákony o brannej povinnosti platia dlhodobo a sú štandardnou súčasťou právneho rámca obrany štátu – podobne ako v iných krajinách EÚ.

Poučenie pre verejnú správu:

- Hoaxy tohto typu využívajú emócie a neistotu – najmä strach z vojny.
- Zámerne sa šíria v období kríz alebo konfliktov, kedy je spoločnosť zraniteľnejšia.
- Úlohou úradníka alebo verejného zamestnanca nie je panikáriť, ale overovať fakty a rozlišovať medzi diskusiou a manipuláciou.

Odporúčanie, ak natrafíte na podobné správy:

- Overte si informácie na oficiálnych stránkach (napr. Ministerstvo obrany SR, MZVaEZ, Polícia SR – Hoaxy a podvody).
- Nezdieľajte obsah, ktorý vyvoláva paniku bez jasného dôkazu.
- V prípade pochybností sa poraďte s nadriadeným alebo komunikačným oddelením.

● PROPAGANDA

Propaganda je systematické šírenie informácií (pravdivých, polopravdivých aj nepravdivých) za účelom ovplyvniť myslenie a správanie publika. Typicky slúži ideologickým, politickým alebo mocenským záujmom. Nepracuje len s klamstvom, ale aj s jednostrannou interpretáciou reality, zamlčováním faktov a emocionálnym apelom.

Typy propagandy:

1. Podľa pravdivosti obsahu:

- Biela propaganda

Otvorene uvádza svoj pôvod (napr. štát, inštitúcia), používa pravdivé informácie, ale jednostranne ich interpretuje v prospech vlastných cieľov.

Príklad: Vládna kampaň podporujúca očkovanie.

- Šedá propaganda

Neuvádza jasný zdroj a mieša pravdivé, neúplné a neoverené informácie. Jej cieľom je vytvoriť pochybnosti alebo zmätok.

Príklad: Anonymné účty šíriace „alternatívne fakty“ bez dôkazov.

- Čierna propaganda

Zámerné šíri klamstvá a predstiera, že pochádza z iného zdroja (napr. fingované weby). Je vyslovene manipulatívna a klamlivá.

Príklad: Falošné videá alebo správy podsúvajúce verejnosti neexistujúce vyjadrenia politikov.

- **KONŠPIRAČNÉ TEÓRIE**

Ide o špecifický typ naratívov, ktoré tvrdia, že za významnými udalosťami stoja tajné skupiny s nekalými úmyslami. Vysvetľujú zložité javy zjednodušene a často obviňujú konkrétnych nepriateľov („elity“, menšiny, medzinárodné organizácie). Ponúkajú falošný pocit poriadku a zmyslu v chaotickom svete, no podkopávajú dôveru v fakty, vedu aj verejné inštitúcie.

Konšpiračná teória tvrdí, že za dôležitými udalosťami stoja skryté skupiny alebo sily, ktoré zámerné manipulujú verejnosť. Často chýbajú dôkazy, no apelujú na emócie, nedôveru a strach.

Typické znaky konšpiračnej teórie:

- Odvolávanie sa na „skryté pravdy“, ktoré „mainstream zatajuje“.
- Odmietanie odborníkov a vedeckého konsenzu.
- Systém „všetko so všetkým súvisí“ bez overiteľných súvislostí.
- Žiadna možnosť vyvrátenia – každá kritika je dôkazom „sprisahania“.

Príklady konšpiračných teórií a ich fungovanie:

Tvrdenie	Ako zavádza	Realita
„COVID-19 je biologická zbraň vytvorená v laboratóriu na depopuláciu.“	Využíva strach, podsúva nepreukázané spojenia, ignoruje vedecké štúdie.	Neexistujú dôkazy o cielenej výrobe. Prevažuje názor o prirodzenom pôvode alebo neúmyselnom úniku.
„Európska únia chce nahradiť bielych Európanov migrantmi.“	Buduje pocit ohrozenia, využíva kultúrne napätie a demografické zmeny.	Ide o prekrútenie migračných politík. Neexistuje žiadny „plán výmeny populácie“.
„Vakcíny obsahujú čipy, ktoré sledujú obyvateľstvo.“	Apeluje na strach z technológií, nedôveru voči autoritám.	Technologicky a fyzicky nemožné. Zdrojom sú neoverené videá a manipulované obrázky.
„Lesy horia, lebo vláda chce skryť 5G antény.“	Spojuje dve nesúvisiace udalosti, vytvára paranoidný obraz sveta.	Neexistuje žiadna súvislosť, požiare majú bežné prírodné alebo ľudské príčiny.

● HYBRIDNÉ HROZBY A ICH PREPOJENIE S DEZINFORMÁCIAMI

Hybridné hrozby predstavujú formu moderného konfliktu, ktorý neprebíha len na bojisku, ale aj v informačnom, kybernetickom či ekonomickom priestore. Ich cieľom nie je otvorený útok, ale oslabovanie dôvery, destabilizácia spoločnosti a podryvanie demokratických inštitúcií zvnútra – často spôsobmi, ktoré sa na prvý pohľad javia ako legálne, legitímne alebo civilné.

Medzi typické nástroje hybridného pôsobenia patria:

- Šírenie dezinformácií a propagandy, ktoré podkopávajú dôveru v štát, voľby, médiá či vedu.
- Zneužívanie konšpiračných naratívov na vyvolávanie strachu, hnevu a rozdelenia spoločnosti.
- Cielené informačné kampane zo zahraničia, ktoré sa tvária ako "domáca" iniciatíva.
- Kybernetické útoky, úniky dát a manipulácie s informačnými systémami.

Verejná správa je v tomto prostredí zraniteľná – jednak ako terč (napr. útoky na dôveru v úrady), ale aj ako nástroj obrany – keďže práve zamestnanci štátu často komunikujú s verejnosťou, vytvárajú informačné výstupy alebo rozhodujú o opatreniach.

Preto je boj proti dezinformáciám a podpora kritického myslenia zároveň aj súčasťou odolnosti voči hybridným hrozbám.

Pochopenie, ako sa hybridné hrozby šíria v spoločnosti – nie násilím, ale pochybnosťami, nedôverou a emocionálnymi reakciami – pomáha verejným inštitúciám vytvárať jasné, vecné a dôveryhodné komunikačné stratégie.

4 KOGNITÍVNE SKRESLENIA

Kritické myslenie nie je len o tom mať informácie – je to aj o tom, ako ich vyhodnocujeme. Ľudský mozog si často skrakuje cestu k rozhodnutiam, čím uľahčuje každodenné fungovanie. Tento proces je evolučne výhodný, ale zároveň vedie k tzv. kognitívnym skresleniam – teda systematickým chybám v uvažovaní a hodnotení informácií.

Kognitívne skreslenia môžu byť veľkou prekážkou kritického myslenia, pretože spôsobujú, že si:

- potvrdzujeme to, čomu už veríme, bez ohľadu na fakty,
- ignorujeme protichodné dôkazy,
- preceňujeme dôveryhodnosť známych alebo dramatických informácií.

Najčastejšie kognitívne skreslenia

Názov skreslenia	Popis	Príklad z praxe
Potvrdzovacie skreslenie (confirmation bias)	Máme tendenciu hľadať a všímať si len informácie, ktoré potvrdzujú naše presvedčenia.	Ak verím, že médiá klamú, budem si všímať len prípady, kde sa mýlili – a ignorovať stovky kvalitných správ.
Skreslenie spätnej väzby (backfire effect)	Keď nám niekto vyvráti názor faktami, niekedy si ešte viac upevníme ten pôvodný.	Keď mi niekto povie, že hoax o vakcíne je nepravdivý, môžem ho začať ešte viac obhajovať.
Dostupnostná heuristika (availability heuristic)	Dôležitosť vecí hodnotíme podľa toho, ako ľahko si ich vybavíme alebo ako emotívne pôsobia.	Ak vidím v médiách často požiare elektromobilov, budem si myslieť, že sú bežné – aj keď štatistiky ukazujú opak.
Efekt kotvy (anchoring bias)	Prvá informácia, ktorú dostaneme, ovplyvňuje naše ďalšie uvažovanie.	Ak mi niekto povie, že 30 % ľudí podvádza vo voľbách, aj bez dôkazov budem ďalšie informácie vnímať cez tento „filter“.
Efekt falošného konsenzu (false consensus effect)	Máme dojem, že väčšina ľudí zdieľa náš názor, pretože žijeme vo svojej „bublíne“.	Na sociálnych sieťach mám len známych, ktorí odmietajú EÚ – preto si myslím, že to tak vníma aj väčšina spoločnosti.
Ilúzia pravdy (illusory truth effect)	Opakovane počuté informácie sa nám zdajú pravdivé, aj keď sú nepravdivé.	Počujem desaťkrát, že „Ukrajinci si vojnu začali sami“ – a zrazu mi to pripadá ako fakt.
Efekt authority (authority bias)	Viac veríme ľuďom, ktorí vystupujú ako odborníci, bez toho, aby sme si overili ich odbornosť.	Videoblogger bez vzdelania hovorí zložito o geopolitike, no pretože má bielu košeľu a vážny hlas, verím mu viac než diplomatovi.

Čo si z toho odniesť ako pracovník verejnej správy?

- Každý z nás podlieha skresleniam. Neznamená to, že sme hlúpi – len ľudskí.
- Základ kritického myslenia je uvedomiť si tieto chyby. Len tak sa môžeme pokúsiť ich minimalizovať.
- Pomáha, ak sa pýtame sami seba:
 - Nehľadám len potvrdenie toho, čo si už myslím?
 - Mám dostatok overených informácií z rôznych strán?
 - Je môj záver založený na fakte alebo pociť?

Prečo robíme kognitívne chyby?

1. Obmedzená kapacita nášho mozgu (tzv. „kognitívne preťaženie“)

Náš mozog denne spracúva obrovské množstvo informácií – od správ, cez e-maily až po medziľudské podnety. Aby to zvládol, vytvára si mentálne skratky (heuristiky). Tie síce šetria čas, ale zároveň vedú k zjednodušenému, skreslenému vnímaniu reality.

Príklad: Namiesto overenia každej správy sa spoliehame na „prvý dojem“ alebo na to, čo hovorí niekto známy.

2. Emócie a strach

Informácie, ktoré sú silne emocionálne zafarbené (strach, hnev, úzkosť), sa v mozgu spracúvajú prednostne. To je dôvod, prečo hoaxy a konšpirácie so silným emocionálnym nábojom ľahko obchádzajú kritické myslenie.

Príklad: Správa o „mobilizácii na Slovensku“ vyvolala paniku, a ľudia reagovali impulzívne, bez overovania.

3. Sociálne a skupinové faktory

Človek je spoločenská bytosť a má prirodzenú potrebu patriť k nejakej skupine. Často sa tak prispôbujeme názorom komunity alebo okolia, a to aj na úkor pravdy.

Príklad: Ak moji kolegovia veria, že „EÚ nás riadi“, budem menej ochotný protirečiť – aj keď mám iné dáta.

4. Potvrdenie vlastnej identity a svetonázoru

Informácie, ktoré sú v súlade s našimi hodnotami alebo politickými postojmi, sú ľahšie prijateľné a „pravdivé“, zatiaľ čo protichodné fakty môžu byť nepríjemné – preto ich často odmietame alebo racionalizujeme.

Príklad: Ak som dlhodobo presvedčený, že NATO je hrozba, tak aj humanitárna misia vnímam ako zástierku.

5. Digitálne prostredie a informačné bubliny

Algoritmy sociálnych sietí nám ukazujú obsah, ktorý sa nám páči alebo ktorý zdieľajú naši známi – tým vznikajú tzv. informačné bubliny. V nich sa názory opakujú, zrkadlia a posilňujú, čo znižuje ochotu vystaviť sa inému pohľadu.

Príklad: Ak lajkujem alternatívne médiá, budem dostávať podobné články a postupne mi začne pripadať, že „všetci to vidia rovnako“.

6. Nedostatok času a odbornej znalosti

V bežnom pracovnom živote nemáme vždy čas ani nástroje overovať každú správu, štatistiku či výrok. Chýbajú aj kompetencie mediálnej gramotnosti a analytického myslenia, najmä u ľudí mimo odborného prostredia.

Príklad: Ak nemám skúsenosti s rozlišovaním medzi PR správou, komentárom a faktickým článkom, ľahko sa nechám ovplyvniť.

5 AKO BUDOVAŤ KRITICKÉ MYSLENIE A MEDIÁLNU GRAMOTNOSŤ?

1. 5 kľúčových otázok pri práci s informáciami

Pomocou týchto jednoduchých otázok môžu účastníci rýchlo posúdiť, či je informácia dôveryhodná alebo nie:

Otázka	Na čo sa zameriava?
Kto je autor?	Je identifikovateľný? Má odbornú autoritu alebo záujmové prepojenie?
Odkiaľ pochádza informácia?	Je to renomovaný zdroj, alebo anonymná stránka?
Aký je účel správy?	Informovať, manipulovať, pobaviť, vyvolať paniku?
Je podložená dôkazmi?	Obsahuje konkrétne údaje, štúdie, zdroje?
Vzbudzuje silné emócie?	Strach, hnev alebo odpor môžu byť signálom manipulácie.

2. Technika „STOP & THINK“

Jednoduchá pomôcka predtým, ako informáciu prijmem, zdieľame alebo podľa nej konáme:

S – Source: Pozri si zdroj informácie.

T – Title: Prečítaj celý článok, nielen titulok.

O – Objectivity: Zváž, či je obsah neutrálne podaný alebo manipulatívny.

P – Proof: Hľadaj dôkazy alebo relevantné odkazy.

& THINK: Zamysli sa, kým zareaguješ impulzívne.

3. Technika „Laterálneho čítania“

Ide o zručnosť, ktorú používajú profesionálni fact-checkeri:

- Neostávajú na jednej stránke. Otvor si paralelne ďalšie zdroje.
- Skontroluj reputáciu zdroja. Čo o ňom hovoria iné médiá alebo fact-check portály?
- Over si informácie cez nezávislé portály

4. Digitálna sebaobrana

V prostredí preplnenom informáciami je užitočné:

- Používať rozšírenia pre kontrolu faktov (napr. NewsGuard, InVID),
- Nepodľahnúť panike – počkať si na overenie (napr. pri správach o krízach),
- Nahlasovať zavádzajúce alebo manipulatívne príspevky, ak to umožňuje platforma.

AKO SI OVEROVAŤ INFORMÁCIE A HOVORIŤ S OBĚTAMI DEZINFORMÁCIÍ

I. Ako si overovať informácie

V prostredí preplnenom informáciami je základom zdravého rozhodovania schopnosť overovať fakty. Tu sú najdôležitejšie návyky:

1. Overuj zdroj

- Pozri si, kto správu publikoval. Je to známe médium, organizácia, úrad?
- Skontroluj doménu. Pozor na falošné weby napodobňujúce známe názvy (napr. „sme.xyz.sk“ namiesto „sme.sk“).
- Zisti, kto je autor článku. Ak autor chýba, je to podozrivé.

2. Porovnaj s inými zdrojmi

- Skús nájsť tú istú správu v aspoň 2–3 nezávislých a dôveryhodných médiách.
- Dávaj pozor na obsah zo sociálnych sietí. Predovšetkým na obsah z neznámych stránok či profilov. Tie sú ako zdroj informácií síce rýchle, ale vôbec nemusia byť spoľahlivé.
- Pri mimoriadnych správach (napr. útoky, mobilizácia, zmeny zákonov) si pozri:
 - o oficiálne vládne/ministerské stránky,
 - o tlačové agentúry (TASR, Reuters, ČTK),
 - o fact-checking portály (napr. Demagog.sk, AFP Fakty).

3. Pozri si celý kontext

- Neposudzuj informáciu len podľa názvu – čítaj celý článok alebo video.
- Over si dátum, miesto a súvislosti. Staré alebo vytrhnuté informácie môžu klamať.

4. Použi jednoduché nástroje

- Obrátené vyhľadávanie obrázkov (napr. Google Images, TinEye) – odhalí staré alebo zmanipulované obrázky.
- Kontrola videa – nástroj InVID pomáha analyzovať videá a ich pôvod.
- Rozšírenia do prehliadača: NewsGuard, B.S. Detector.

II. Ako komunikovať s niekým, kto verí dezinformáciám

Rozhovory s ľuďmi, ktorí uverili hoaxom alebo konšpiráciám, sú často emocionálne a náročné. Cieľom však nie je vyhrať debatu, ale zachovať vzťah a zasadiť pochybnosť.

1. Neútoč – počúvaj a pýtaj sa

- Nesmej sa, neponižuj, neironizuj.
- Skús sa pýtať: „Odkiaľ máš túto informáciu?“, „Čo ťa na tom zaujalo?“
- Aktívne počúvanie buduje dôveru a znižuje defenzívu.

2. Pochybnosť namiesto presvedčania

- Nenúť človeka priznať omyl – radšej ponúkni doplnkovú informáciu.
- Príklad: „Zaujímavé, čítal som k tomu aj iný pohľad – ukazoval čísla, ktoré to popierali. Mám ti to poslať?“

3. Zameraj sa na hodnoty, nie fakty

- Mnohí ľudia veria hoaxom nie pre fakty, ale pre to, čo potvrdzujú o ich svete (strach z chaosu, nedôvera k elitám, ochrana rodiny).
- Skús nadviazať: „Rozumiem, že máš obavy o deti – to máme všetci. Práve preto by som rád, aby sme čerpali z dôveryhodných zdrojov.“

4. Vysvetľuj manipuláciu (nie vždy informáciu)

- Namiesto „To nie je pravda“ použi:
„Toto je klasický spôsob manipulácie – vytrhnutý výrok, emotívny obrázok, žiadny dôkaz.“

5. Daj tomu čas

- Zmena názoru je proces, nie moment. Cieľom je zasiať pochybnosť a otázky, nie presvedčiť okamžite.

ZÁKLADY MEDIÁLNEJ GRAMOTNOSTI

Mediálna gramotnosť je schopnosť vedome prijímať, vyhodnocovať a tvoriť mediálne obsahy. V čase informačného pretlaku je táto schopnosť základným predpokladom kritického myslenia a odolnosti voči dezinformáciám.

I. Čo zahŕňa mediálna gramotnosť?

1. Porozumenie médiám

- Ako vzniká správa? Kto je jej autor, cieľ a cieľová skupina?
- Aký typ média ide: spravodajstvo, názorový text, reklama, zábava?

2. Hodnotenie dôveryhodnosti

- Zdroj: Je transparentný, overiteľný, známy?
- Argumentácia: Sú tvrdenia podložené faktami, dôkazmi, odkazmi?
- Jazyk: Používa neutrálny alebo manipulatívny tón?

3. Identifikácia manipulácií a klamstiev

- Použitie strachu, emócií, stereotypov
- Vytrhnuté citácie, falošné kontexty
- Nepravé authority, falošné weby, deepfakes

4. Vlastná mediálna aktivita

- Vedomé zdieľanie – zastav sa, premýšľaj, over
- Nešír správy, ktoré vyvolávajú paniku, útoky alebo nemajú dôveryhodný zdroj

II. Ako rozpoznať nedôveryhodný obsah? (signály)

Znaky manipulatívnych médií	Znaky dôveryhodných médií
Senzácie, šokujúce titulky	Overené fakty, pokojný tón

Chýbajúci autor alebo redakcia	Transparentná redakcia a kontakty
Zdroje bez overiteľných údajov	Odkazy na originálne alebo oficiálne zdroje
Časté apelovanie na emócie, strach	Narábanie s argumentmi a kontextom
Falošné expertízy, skreslené grafy	Dôkazy, dátová analýza, overenie

III. Prečo je mediálna gramotnosť dôležitá vo verejnej správe?

- Úradníci a zamestnanci samospráv sú často v kontakte s občanmi, ktorí sa pýtajú, reagujú na hoaxy alebo veria konšpiráciám.
- Zodpovedná komunikácia pomáha budovať dôveru vo verejné inštitúcie. Fungujúce verejné inštitúcie sú pilierom demokracie.
- Mediálne gramotný pracovník sa nenechá zmanipulovať, vie rozlíšiť kvalitné a pochybný obsah a dokáže reagovať primerane.

6 KRITICKÉ MYSLENIE V PRAXI VEREJNEJ SPRÁVY

Kritické myslenie nie je výsadou akademikov či expertov – ide o praktický nástroj pre každodenné rozhodovanie aj v prostredí verejnej správy. V časoch informačného pretlaku, polarizácie spoločnosti a šírenia dezinformácií je nevyhnutné, aby pracovníci štátu a samospráv dokázali rýchlo rozlíšiť relevantné od nerelevantného, fakty od názorov a rizikové obsahy od spoľahlivých.

I. Kde sa uplatňuje kritické myslenie vo verejnej správe?

Oblasť	Príklady uplatnenia
Rozhodovanie a plánovanie	Vyhodnocovanie návrhov, porovnávanie alternatív, analýza dát, posudzovanie dopadov
Komunikácia s verejnosťou	Práca s emóciami občanov, zvládanie hoaxov, odpovedanie na otázky bez faktického základu
Práca s informáciami a médiami	Identifikácia nedôveryhodných zdrojov, reakcie na mediálne kauzy, preverovanie podnetov
Medzirezortná spolupráca	Koordinácia s inými inštitúciami, overovanie kompetencií, narábanie s odbornými stanoviskami

II. Typické situácie z praxe

Situácia	Kriticko-mysliaci prístup
Občan prinesie „dôkaz“ o škodlivosti očkovania	Overiť zdroj, vyhodnotiť relevantnosť informácie, trpezlivo vysvetliť rozdiel medzi vedeckým a pseudovedeckým prístupom
V médiách sa objaví kritika inštitúcie	Overiť fakty, nepanikáriť, poskytnúť jasné a vecné stanovisko
Príde neoverená petícia proti výstavbe	Skontrolovať, či je podaná v súlade so zákonom, kto ju inicioval, aké fakty uvádza, čo vyžaduje a aký by bol dopad
Tlak zo strany verejnosti „niečo okamžite vyriešiť“	Odložiť emócie, zhodnotiť kompetencie a reálne možnosti, vysvetliť postupy a dôvody

III. Bariéry v prostredí verejnej správy

Praktické uplatňovanie kritického myslenia môže narážať na:

- Nátlak politických alebo záujmových skupín
- Časový stres a potreba rýchlych rozhodnutí
- Hierarchické vzťahy a strach z chyby
- Kultúra „takto sa to robí vždy“ (rutina bez reflexie)

7 PRAKTICKÉ CVIČENIA

Scenár 1: Hoax o novom poplatku

Situácia:

Na sociálnych sieťach sa šíri obrázok s tvrdením, že od budúceho mesiaca bude každý občan platiť "klimatickú daň" za dýchanie, ktorú má vyberať mestský úrad.

Otázky pre úradníkov:

- Odkiaľ táto informácia pochádza? Je tam uvedený zdroj?
- Vyjadrovala sa k tomu oficiálna inštitúcia?
- Má obec vôbec právomoc zaviesť takúto daň?
- Ako by sme odpovedali občanovi, ktorý nám túto informáciu prinesie?

→ Ide o typický hoax, ktorého cieľom je vyvolať hnev a nedôveru voči inštitúciám. Prístup: zostať vecný, vysvetliť kompetencie samosprávy, odporučiť overené zdroje (napr. ministerstvo, oficiálnu stránku mesta).

Scenár 2: Konšpiračný občiansky podnet

Situácia:

Na podateľňu prichádza podnet od občana, ktorý žiada preveriť "tajné rozprašovanie chemikálií z lietadiel" a chce, aby obec prijala uznesenie na zákaz lietania nad územím obce.

Otázky:

- Má podnet právny základ? Má obec kompetenciu o takom niečom rozhodovať?
- Ako reagovať tak, aby sa občan necítil zosmiešnený?
- Ako vysvetliť vecne realitu a zároveň nestratiť dôveru občana?

→ Vhodné je potvrdiť prijatie podnetu, uviesť, že obec nemá kompetenciu v oblasti civilného letectva, a odporučiť obrátiť sa na príslušný orgán. Využiť to ako príležitosť vysvetliť rozdiel medzi pocitom a faktom.

Scenár 3: Politicky motivovaná dezinformácia

Situácia:

Počas predvolebného obdobia sa šíri obrázok, že obec vraj "zvýhodňuje migrantov pri pridelovaní nájomných bytov", pričom v skutočnosti ide o bežné výberové konanie podľa sociálnej situácie.

Otázky:

- Ako overiť pravdivosť tejto informácie?
- Kto má záujem na jej šírení? Môže ísť o manipulatívny zámer?
- Ako komunikovať, aby sme upokojili situáciu a nezapojili sa do politického sporu?

→ Ide o typ dezinformácie, ktorá hrá na emócie (strach z „iného“). Reakcia musí byť pokojná, vecná, založená na transparentnom postupe. Dobré je použiť infografiku alebo vysvetľujúci post na webe mesta.

Scenár 4: Tlaky a nepravdivé informácie v krízovej situácii

Situácia:

Počas výpadku elektriny sa po obci šíri správa, že "elektrárne boli napadnuté a obec čelí sabotáži". Ľudia sa zbiehajú pred úradom a žiadajú odpovede.

Otázky:

- Máme overené informácie od distribučnej spoločnosti?
- Ako zabrániť šíreniu paniky?

- Ako komunikovať smerom k verejnosti a k médiám?

→ V krízových situáciách je kľúčové rýchlo a jasne komunikovať. Využiť obecné kanály (web, rozhlas, sociálne siete) na zverejnenie overenej informácie. Vysvetliť situáciu bez zľahčovania či dramatizovania.

Scenár 5: Interná manipulácia

Situácia:

Kolega na úrade zdieľa vo firemnej komunikácii videá a "dôkazy" o tom, že vojna na Ukrajine je divadlo. Otvorene o tom presviedča aj občanov, s ktorými prichádza do kontaktu.

Otázky:

- Je to len jeho súkromný názor, alebo prekračuje hranice svojho postavenia?
- Ako túto situáciu riešiť v rámci inštitúcie?
- Ako ochrániť dôveryhodnosť úradu?

→ Je dôležité rozlíšiť osobný názor a profesionálne správanie. Ak pracovník šíri dezinformácie v rámci pracovného výkonu, narúša dôveru verejnosti. Riešenie je najskôr rozhovor, prípadne interné opatrenie podľa pracovného poriadku.

ZÁVER

Táto príručka si kládla za cieľ zrozumiteľne a prakticky priblížiť problematiku kritického myslenia, hoaxov, konšpirácií, kognitívnych skreslení a mediálnej gramotnosti – všetko v kontexte, ktorý sa týka každodennej práce v prostredí verejnej správy.

Zamestnanci štátu a samosprávy často stoja v prvej línii kontaktu s občanmi a verejnosťou. Či už pri komunikácii, pri rozhodovaní, alebo pri tlmočení verejných politik, čelia tlaku emócií, nepravdivých informácií a rôznych druhov manipulácií. Ich schopnosť rozpoznať problematický obsah, nepodľahnúť dezinformáciám a zároveň zachovať si profesionálny, vecný a empatický prístup je preto kľúčová.

V príručke sme sa zamerali na:

- **Pochopenie princípov kritického myslenia** – ako základnej schopnosti overovať, analyzovať a hodnotiť informácie, argumenty a zdroje.
- **Typológiu dezinformácií, hoaxov a konšpirácií**, vrátane ich najčastejších podôb a účinkov na spoločnosť.
- **Kognitívne skreslenia**, ktoré prirodzene ovplyvňujú každého z nás, vrátane vysvetlenia, prečo nie vždy rozmýšľame racionálne.
- **Základy mediálnej gramotnosti**, teda schopnosti čítať médiá so zdravou mierou skepticizmu a porozumenia.
- **Praktické odporúčania**, ako si overovať informácie, ako komunikovať s osobami ovplyvnenými dezinformáciami, a ako udržať profesionálnu dôveryhodnosť úradu.
- **Scenáre z praxe**, ktoré majú pomôcť účastníkom uplatniť naučené zručnosti na konkrétnych príkladoch.

Kritické myslenie nie je elitná schopnosť, ale každodenný tréning pozornosti, rešpektu a disciplíny v práci s informáciami. V čase, keď sa spoločenská dôvera ľahko narúša a dezinformácie šíria rýchlejšie než fakty, je posilňovanie informačnej odolnosti v inštitúciách verejnej správy dôležitou súčasťou budovania demokratickej a bezpečnej spoločnosti.

Kritické myslenie nie je jednorazová schopnosť, ale dlhodobý proces učenia, reflektovania a spochybňovania zaužívaných schém. Táto príručka vám poskytla základný rámec, ale zvyšok je v rukách každého jednotlivca.

Odporúčame:

- **Všimáť si vlastné myšlienkové skratky a predsudky**. Už len ich uvedomenie je prvým krokom k ich zvládnutiu.
- **Pracovať so spoľahlivými zdrojmi**, sledovať vývoj v oblasti mediálnej gramotnosti a fact-checkingu.
- **Diskutovať a porovnávať pohľady**, najmä s ľuďmi, ktorí majú iný názor – nie preto, aby ste ich presvedčili, ale aby ste sa naučili argumentovať a lepšie rozumieť druhým.
- **Zapájať sa do školení, workshopov a tréningov**, ktoré sa zameriavajú na mediálne zručnosti, komunikáciu a odolnosť voči dezinformáciám.

ODPORÚČANÁ LITERATÚRA A NÁSTROJE

Knihy a príručky v slovenčine:

- Alexandra Alvarová – Průmysl lži (2025) – identifikuje spôsoby, ktorými sa dá rozoznať propaganda a pomáha sa proti nej brániť
- Ivan Brezina, Marek Jurkovič a Vladimíra Čavojová – Prečo ľudia veria nezmyslom (2019) – história pri ceste za poznaním je bohatá na ľudské omyly. Keď však hovoríme o postfaktuálnej dobe, hovoríme o tom, že badať ústup záujmu o pravdu. Nepodložené presvedčenia sa dnes šíria rýchlejšie ako kedysi
- Daniel Kahneman – Myslenie rýchle a pomalé (2019) – odhaľuje mimoriadne schopnosti, ale aj chyby a skreslenia, rýchleho myslenia a opisuje všadeprítomný vplyv intuitívnych dojmov na naše myšlienky a rozhodnutia
- Daniel Kahneman – Šum (2024) – vychádza z podrobných analýz a -rozsiahlych prípadových štúdií, vysvetľuje ako a prečo sú ľudia takí náchylní podľahnúť šumu a skresleniu pri rozhodovaní
- Jozef Ftorek – Manipulace a propaganda na pozadí současné informační války (2017) – odкрývá súčasnú prax ovplyvňovania verejnej mienky prostredníctvom mediálnej manipulácie a propagandy
- Ján Markoš – Sila rozumu v bláznivej dobe – výborne písaná kniha o tom, ako sa nestratiť v informačnom chaose
- Albert Moukheiber – Ako sa mozog s nami zahráva (2021) – prináša najnovšie objavy z oblasti neurovedy. Zároveň radí, ako si urobiť z mozgu spoľahlivého spojenca v každej situácii
- Ondřej Neumann a spol. – Šok! Hrůza! Média! (2019) – vnútorný pohľad do sveta médií
- Katharina Nocun a Pia Lamberty – Falšovaná pravda (2021) – pochopiť fenomén konšpiračných teórií znamená spoznať ich mechanizmus. Kniha analyzuje nastavenie ľudskej mysle, ktoré vedie k viere v konšpiračné teórie a môže ovplyvňovať každodenné rozhodovanie ľudí.
- Petr Nutil – Médiá, lží a příliš rychlý mozek (2018) – autorom je spoluzakladateľ webu manipulatori.cz , ktorý sa snaží podporovať nezávislé a kritické myslenie
- Roland Oravský – Lovci šarlatánov: Příručka zdravého rozumu (2019) – zameriava sa na identifikáciu a vyvrátenie medicínskych nezmyslov a nedôveryhodných liečebných postupov
- Anna Rosling Rönnlund – Moc faktov (2019) – skvelé pre pochopenie zlyhávania racionality v spoločenskom kontexte.
- Filip Struhárik – Co je nového v médiích (2022) – ako sa zmenila za posledné desaťročie mediálna krajina 21. storočia, v dobe online žurnalistiky, informačnej preťažnosti, dezinformácií, sociálnych sietí a virtuálnej reality.

Webové a online nástroje:

- Hoaxy a podvody – slovenský portál o dezinformáciách, hoaxoch a bezpečnosti.

- Demagog.sk – fact-checking politických vyjadrení a tvrdení.
- Konspiratori.sk – databáza pochybných a nespoľahlivých webov.
- Bezfaulu.net – databáza argumentačných faulov, manipulácií a skreslení pri spracovaní informácií
- Zmudri.sk – vzdelávací portál s praktickými informáciami a kurzami pre digitálneho občana 21. storočia
- Zvolsi.info – nástroj mediálnej gramotnosti pre mladých aj dospelých.
- Infosecurity.sk – slovenský portál o dezinformáciách, hoaxoch a bezpečnosti.
- Fakescape.cz – český vzdelávací projekt s interaktívnymi hrami a aktivitami.
- News Literacy Project (EN) – medzinárodný zdroj s kurzami a nástrojmi pre kritické hodnotenie správ.

POUŽITÉ ZDROJE

- [1] AFP Fact Check. (n.d.). AFP fact-checking methodology and reports. Agence France-Presse.
- [2] Caulfield, M. (2017). Web literacy for student fact-checkers. Pressbooks.
- [3] Cook, J., Lewandowsky, S., & Ecker, U. K. H. (2017). Neutralizing misinformation through inoculation: Exposing misleading argumentation techniques reduces their influence. *PLOS ONE*, 12(5), e0175799.
- [4] Douglas, K. M., Sutton, R. M., & Cichocka, A. (2017). The psychology of conspiracy theories. *Current Directions in Psychological Science*, 26(6), 538–542.
- [5] Ellul, J. (1965). *Propaganda: The formation of men's attitudes*. Vintage Books.
- [6] Ennis, R. H. (2011). *The nature of critical thinking*. University of Illinois.
- [7] European Commission. (2018). *A multi-dimensional approach to disinformation*. Publications Office of the European Union.
- [8] European Commission. (2022). *Strengthening resilience to disinformation*. Publications Office of the European Union.
- [9] European External Action Service (EEAS). (n.d.). *EU vs Disinfo*. <https://www.eeas.europa.eu>.
- [10] Facione, P. A. (1990). *Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction (The Delphi Report)*. American Philosophical Association.
- [11] Fazio, L. K., Brashier, N. M., Payne, B. K., & Marsh, E. J. (2015). Knowledge does not protect against the illusory truth effect. *Journal of Experimental Psychology: General*, 144(5), 993–1002.
- [12] Halpern, D. F. (2014). *Thought and knowledge: An introduction to critical thinking (5th ed.)*. Psychology Press.
- [13] Hybrid CoE. (n.d.). *Hybrid threats: Concepts and practices*. European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats.
- [14] Jowett, G. S., & O'Donnell, V. (2019). *Propaganda & persuasion (7th ed.)*. SAGE Publications.
- [15] Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux.
- [16] Kahneman, D., Sibony, O., & Sunstein, C. R. (2021). *Noise: A flaw in human judgment*. HarperCollins.
- [17] Lewandowsky, S., Ecker, U. K. H., Seifert, C. M., Schwarz, N., & Cook, J. (2012). Misinformation and its correction: Continued influence and successful debiasing. *Psychological Science in the Public Interest*, 13(3), 106–131.
- [18] Lewandowsky, S., Cook, J., Schmid, P., et al. (2020). *The debunking handbook 2020*. University of Bristol.
- [19] NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2019). *Hybrid threats: A strategic communications perspective*. NATO StratCom COE.

- [20] Nyhan, B., & Reifler, J. (2010). When corrections fail: The persistence of political misperceptions. *Political Behavior*, 32(2), 303–330.
- [21] OECD. (2019). *OECD future of education and skills 2030: Conceptual learning framework*. OECD Publishing.
- [22] OECD. (2020). *Public communication: The key to regaining trust in government*. OECD Publishing.
- [23] van Prooijen, J.-W. (2018). *The psychology of conspiracy theories*. Routledge.
- [24] Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework*. Council of Europe.
- [25] Wineburg, S., & McGrew, S. (2018). Lateral reading and the nature of expertise: Reading less and learning more when evaluating digital information. *Teachers College Record*, 120(14), 1–40.
- [26] World Economic Forum. (2020). *The future of jobs report*. World Economic Forum.
- [27] World Health Organization. (2020). *Infodemic management: An overview of methods and approaches*. WHO.
- [28] UNDP. (2021). *Governance and information integrity*. United Nations Development Programme.